

Az 1929-1933-as nagy gazdasági világválság és annak gazdasági, politikai, társadalmi következményei; a válságra adott válaszok

A válság okai, kirobbanása

Az I. világháborút követően a győztes országok gazdaságát egyrészt a vesztesektől kapott jóvátétellel, másrészt az USA-tól kapott kölcsönökkel állították talpra, a 20-as évek közepére a tőkés nemzetgazdaságok konszolidációjáról beszélhetünk. **A piacot monopolizáló vállalatok (monopolkapitalizmus) legfőbb törekvése a profit maximalizálása volt, amelyet jellemzően alacsony bérekkel, és magas árszínvonallal értek el. Következésképpen hosszú távon egyre csökkent a fizetőképes kereslet, amely eladhatatlan árumennyiséget eredményezett idővel => túltermelési válság.** A fizetőképes kereslet csökkenése és a termelés volumene közötti ellentmondást a tőzsdei spekulációk egy darabig elfedték, mert a spekulánsok érdeke volt az értékpapírok árának megőrzése.

Monopolkapitalizmus: a kapitalizmus fejlődésének a 19–20. sz. fordulóján kezdődött szakasza. A piacokat az ún. monopóliumok uralták. A **monopólium** olyan nagyvállalat, amely egy iparágban a termelés nagy részét adja. Létrejötteinek két lehetséges útja a **tőke koncentrációja és centralizációja**. A monopóliumoknak a fejlődés során több fajtája alakult ki (pl. kartell, tröszt, szindikátus, konzern, holding). **További jellemzője a fináncőtőke, ami** a banktőke és az ipari tőke összefonódását jelenti. Ez legtöbbször úgy jött létre, hogy különösen nagy beruházásokat csak banki hitelekkel tudtak végrehajtani, ezekért cserébe viszont a bankok ellenőrzést nyertek a vállalatok tevékenységében. A fejlődés következő lépcsője a **tőkekivitel**. Ez akkor következik be, mikor a tőkét saját hazájában már nem lehet jól befektetni. Ilyenkor a tőkét a gazdaságilag elmaradottabb országokban fektetik be, mivel itt olcsóbb a munkaerő, a nyersanyag is sokszor itt található és a piac helyben van. Ezek a plusz bevételek jelentik az **extraprofitot**. A tőkekivitel során megtörténik a **világgazdasági felosztása, amit a területi felosztás követ.**¹

A válság az USA-ból indult ki, ahol 1929. október 24-én, a „fekete csütörtökön” a New York-i tőzsde összeomlott, mert a részvényesek tömegesen kívántak megszabadulni részvényeiktől, amelyek a nap végére teljesen elértéktelenedtek. **Csak ezen a napon több mint 12 millió részvénytől szabadultak meg. Egyik napról a másikra ezrek mentek tönkre, amely tömeges öngyilkosságokhoz vezetett.** A tőzsdekrach következtében **az emberek ki akarták venni a betéteiket a bankból, amelyek emiatt gyorsan hitelképtelenné váltak. Leálltak a beruházások, csökkent a termelés, a tönkrement vállalatok és a csökkenő termelés miatt pedig tömeges munkanélküliség volt jellemző, ami tovább csökkentette a fizetőképes keresletet. A válság a mezőgazdaságba is átgűrűzött, ahol a termelők elkeseredésükben végül megsemmisítették a fizetőképes kereslet hiányában el nem adott termékeiket.**²

¹ <https://erettségi.com/tetelek/tortenelem/a-kapitalista-vilaggazdasag-kialakulasa-a-xvi-xviii-szazadban/> (2020.09.02.)

² Bebesi György-B. Turi Katalin: Történelem 40 tételben Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1999. 123.o.

A válság először az USA-nak nyersanyagokat szállító Latin-Amerikára terjedt át, majd amikor az amerikai bankok – a kivett betétek okán – csökkentették a kihelyezett hiteleket, elérte Európát is. Ráadásul az USA saját gazdasága védelmében 50 százalékos vámtarifát vezetett be, aminek következtében az európai gazdaság 1931-ben összeomlott: az ipari termelés 40, az árak 30-50, a nemzetközi kereskedelem 66, míg a munkahelyek száma 35-45 százalékkal csökkent.³

Ahogy *Berend T. Iván* rámutat a kihelyezett hitelállomány mennyiségének drasztikus csökkentésére: „Európa legfőbb hitelezője, az Egyesült Államok már 1928 végétől, s különösen 1929-től erősen lefékezte hitelezéseit. **A tiszta tőkeexport 1928. évi több mint 1 milliárd dolláros értéke már 1929-re 200 millióra, egyötödére hanyatlott.**”⁴

A válság magyarázatai és kezelési javaslatai:

Nyikolaj Kondratyev orosz közgazdász cikluselmélete értelmében a modern gazdaság fejlődésében 50-60 éves ciklusperiódusok figyelhetők meg. Ezen belül 25-30 éves felfelé, majd ugyanilyen időtartamú lefelé szálló ciklus-szakasz különíthető el. A hosszú ciklus lefelé menő szakaszára eső időszakos túltermelési-kereskedelmi válságok különlegesen súlyosak, míg a felszálló ciklus-szakaszban csak enyhébb formát öltenek. Mivel a Kondratyev-ciklusban a két világháború közötti időszakot leszálló ciklusgörbe jellemezte — ugyanúgy, ahogy az 1870-es évek európai válsága is ilyen szakaszra esett —, az időszakos válság különlegesen elmélyült.⁵

John Maynard Keynes brit közgazdász „A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete” című, 1936-ban megjelent gazdaságelméleti alpművében **az állami beavatkozás fontosságát hangsúlyozta a válság kezelése és az újabb válságok megelőzése kapcsán.** Keynes szerint az államnak folyamatosan befolyásolnia kell a gazdasági folyamatokat, többek között a pénzügyi politika ellenőrzése, a nagy jövedelmek megadóztatása és a szegények támogatása révén. Emellett szorgalmazta az olyan nem termelő állami beruházásokat, amelyek hozzájárulnak a fizetőképes kereslet kialakulásához és fenntartásához, azonban nem bővítik a kínálatot.⁶

A válság következményei és a válságra adott válaszok

Az Amerikai Egyesült Államok

A válság az USA-t érintette a legsúlyosabban, a nemzeti jövedelem 28 százalékkal, az export pedig egyharmadára csökkent, a munkanélküliek száma meghaladta a 12 milliót. A republikánus *Harding* válságkezelésre tett kísérletei nem hozták meg az eredményt, és a republikánusok elvesztették az 1932-es elnökválasztást. A demokrata párti *Franklin Delano*

³ Herber Attila-Martos Ida-Moss László-Tisza László: Történelem 1914-től 1990-ig Reáltanoda Alapítvány 1998. 78.o.

⁴ Berend T. Iván: A világgazdasági válság (1929—1933) sajátos hatásai Közép- és Kelet-Európában 45.o. https://tti.btk.mta.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1982_1/berend.pdf (2020.09.02.)

⁵ Berend T. Iván: A világgazdasági válság (1929—1933) sajátos hatásai Közép- és Kelet-Európában 47.o. https://tti.btk.mta.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1982_1/berend.pdf (2020.09.02.)

⁶ Romsics Ignác: A 20. század rövid története Rubicon-Ház Bt., 2007. 120-121.o.

Roosevelt hivatalba lépését követően Keynes állami beavatkozást hirdető elméletére alapozva kezdett a **New Deal (új irányvonal)** elnevezésű gazdaságpolitika végrehajtásába.⁷

A pénzügyi szektor helyreállítása érdekében **Roosevelt államilag garantálta a banki megtakarításokat**, az 1933-as banktörvénnyel **megerősítette a jegybank szerepét játszó Federal Reserve (FED) bankfelügyeleti szerepét**. 1934-ben **létrehozták a tőzsd felügyeleti szerepkört ellátó Securities and Exchange Commission-t**, amely többek között a bennfentes kereskedelmet volt hivatott üldözni. A lakás-árverezési hullám megakadályozása céljából a kölcsönök újrafinanszírozásának elősegítésére állami hitelszervezetet hoztak létre.⁸

A mezőgazdaságban a túltermelés megakadályozása érdekében korlátozta a termelést, és kárpótolta a farmereket. A munkanélküliség csökkentése és a keresőképes kereslet növelése érdekében közmunkaprogramot hirdetett, amelyet állami infrastruktúra-beruházások (kórház-, iskola-, híd-, út- és gátépítések) keretében hajtottak végre. 1935-ben bevezette a munkanélküli-segély és a nyugdíj intézményét, 1938-ban pedig a 45 órás munkahetet és a minimálbért.⁹

Az állammonopol-kapitalizmus a kapitalizmus 1930-as évektől kibontakozó szakasza. Lényege, hogy az állam beavatkozik a gazdaságba a piac szabályozása és a túltermelés megakadályozása érdekében.

A New Dealnek azonban komoly kritikussai voltak. Herbert H. Hoover korábbi republikánus elnök az 1936-os Republikánus Párt elnökjelölő gyűlésén mondott beszédében egyfajta kísérletnek nevezte az amerikai szabadság leváltására az európai szocialista és fasiszta diktatúrákhoz hasonlítva, ahol tervgazdálkodást vezettek be, szabályozták az ipart és a mezőgazdaságot, gigantikus állami költségekbe kezdtek. A republikánusok azonban a törvényhozás mindkét házában, a Szenátusban és a Képviselőházban is kisebbségben voltak, **így a New Deal elleni küzdelem legfőbb fóruma nem a törvényhozás, hanem a Legfelsőbb Bíróság lett**, amely megosztott volt a roosevelti válságkezelés kérdésében. **Az 1935. január 7. és 1936. június 1. közötti szűk másfél éves időszakban a Legfelsőbb Bíróság számos törvényt hatálytalanított.** A kialakult helyzetre jellemzően Hoover 1936-ban, a republikánusok elnökjelölő gyűlésén elhangzott, már idézett beszédében kijelentette: "Az amerikaiak hálát adhatnak a Mindenhatónak az Alkotmányért és a Legfelsőbb Bíróságért"¹⁰ **Roosevelt**, látva a New Deal integráns részét képező törvények Legfelsőbb Bíróság általi sorozatos hatálytalanítását, **1936-os, elsöprő többséggel történt második megválasztása után célul tűzte ki a Legfelsőbb Bíróság összetételének megváltoztatását.** Miután az amerikai szövetségi bírák kinevezésükkor életük végéig tartó megbízást kapnak feladatuk gyakorlására és lemondásuk rendkívül hosszas folyamat, az elnök arra a **következtetésre jutott tanácsadóival, hogy a Legfelsőbb Bíróságnak a New Deal számára előnyösebb összetételét legegyszerűbben az alkotmánybírák számának megemelésével érheti el. Rooseveltek 1937. februári indítványa a 70 évesnél idősebb alkotmánybírák számával azonos számú új alkotmánybíró kinevezését tette volna lehetővé.** A Legfelsőbb Bíróság létszámának megemelésére végül nem került sor, mert valószínűleg Rooseveltt 1936-os újabb, az 1932-esnél

⁷ Uo. 121.o.

⁸ Mogyorósi András: Roosevelt és a Legfelsőbb Bíróság küzdelme a New Deal fölött 2.o.

⁹ Romsics Ignác: A 20. század rövid története Rubicon-Ház Bt., 2007. 121.o.

¹⁰ Idézi Mogyorósi 4.o.

is nagyobb arányú választási győzelmét követően a Legfelsőbb Bíróság New Dealhez való viszonya gyökeresen megváltozott: 1937-től nem nyilvánított alkotmányellenessé egyetlen, a New Deal megvalósítását célzó törvényt sem.¹¹

Németország

1931-ben Herbert Hoover amerikai elnök javaslatára egy évre felfüggesztették a nemzetközi pénzügyi forgalmat, beleértve a jóvátételek fizetését is (Hoover-memorandum). Az 1932-es Lausanne-i konferencián pedig véglegesen törölték a vesztesek jóvátételi kötelezettségét.

A válság az Egyesült Államok után Németországot érintette legerőteljesebben, mivel itt az amerikai közép- és hosszú távú hitelek háromnegyedét hosszú távú beruházásokra fordították, s nem tudták visszafizetni azokat. Az áru-túlkínálat a termelés csökkentéséhez, rövidebb munkaidőhöz és elbocsátásokhoz vezetett. **1929–1930 telén már több mint hárommillió munkanélküli volt Németországban.** A csődök száma 1928–1931 között évente megduplázódott. A tömeges munkanélküliség messze meghaladta a munkanélküli biztosítás lehetőségeit.

A válság gazdasági és szociális következményei hosszan tartó politikai krízist eredményeztek Németországban. A szociáldemokraták (SPD) és a néppártiak (DVP) nagykoalíciója felbomlott a munkanélküli-segély mértékének növelése körül kialakult vita kapcsán 1930 márciusának végén, és a Centrum-párti **Heinrich Brüning** vezetésével alakult kormány. Brüning a válságkezelés kapcsán ún. deflációs politikát folytatott.¹²

A deflációs lényege, hogy tartósan csökkennek a fogyasztói árak, illetve csökken a forgalomban lévő pénz mennyisége is, a pénz vásárló ereje pedig megnő. A jelenség jellemzően gazdasági visszaesések időszakában jelentkezik. Kialakulása azért lehet különösen veszélyes, mert a fogyasztói árak csökkenése esetén a gazdasági szereplők – az árak tartós süllyedésére számítva – elhalaszthatják fogyasztási és beruházási döntéseiket, ami rövidtávon tovább mérsékli a gazdaság kibocsátását, végeredményként egy negatív spirált elindítva a gazdaságban.¹³

A Brüning-kormány az állami beruházások és ezzel együtt az állami kiadások csökkentésére, a magasabb jövedelműek megadóztatására alapuló gazdaságpolitikájával minden népréteget súlyos áldozatra kényszerített, anélkül hogy bizalmat ébresztett volna annak sikeressége iránt.

Az 1930. szeptember 14-i Reichstag-választások katasztrofális eredménnyel végződtek a demokrácia számára Németországban. Az NSDAP – a német parlamentarizmus történetében példátlan módon – 18,3 százalékkal (107 képviselő) az SPD után a második legerősebb frakcióként vonult be a Reichstagba. a Német Demokrata Párt (DDP) és a Német Néppárt

¹¹ Mogyorósi András: Roosevelt és a Legfelsőbb Bíróság küzdelme a New Deal fölött 2-6.o.

¹² Németh István: Németország a weimari köztársaság időszakában (1919–1933) Grotius E-könyvtár /57 2013. 27- 28.o.

http://www.grotius.hu/doc/pub/WNAWSU/2013-01-29_nemeth_istvan_grotius-e-konyvtar-57.pdf (2020.09.02.)

¹³ Virág Barnabás: Defláció? Félnünk nem kell, de nem árt az óvatosság <https://www.mnb.hu/letoltes/virag-barnabas-deflacio-felnunk-nem-kell-de-nem-art-az-ovatosag.pdf> (2020.09.02.)

(DVP) súlyos veszteséget szenvedett, a német nemzetiek (DNVP) pedig korábbi szavazataik felét szereztek meg. Összességében a nemzeti-konzervatív és liberális, valamint a protestáns közép- és felsőközéposztályhoz tartozó választók fordultak a nemzetiszocialisták felé.¹⁴

A Brüning-kormány deflációs politikája nyomán tovább nőtt a munkanélküliség, 1932-ben már elérte az 5,6 milliót, és további 1,5 millió regisztrálatlan számoltak. A lakosság életszínvonalának rohamos csökkenését politikai radikalizálódás kísérte. 1931. február 10-én a „nemzeti ellenzék” (DNVP és az NSDAP) a parlamenti ügyrendváltás ellen tiltakozva kivonult a Reichstagból, mintegy jelzést adva a politikai küzdelmek áthelyeződésének az utcára és a párhelyiségekbe. Ráadásul megerősítették félkatonai szervezeteiket is. A DNVP-hez tartozott az 1918-ban alapított Acélsisak, a frontkatonák szövetsége, egymillió taggal. **A nemzetiszocialista párt 1921-ben megalakította rohamosztagát (SA), 1925-ben pedig védőosztagát (SS); az SA 1932 elején 420 ezer, az SS hozzávetőlegesen 52 ezer tagot számlált. Ezek a szélsőjobboldali félkatonai alakulatok keresték az összetűzés lehetőségét a politikai baloldal védelmi szervezeteivel¹⁵, ami a véres utcai összecsapásokat mindennapossá tette 1931-1932-ben.¹⁶**

1932 elején a gazdasági hanyatlás, a társadalmi elnyomorodás és a politikai polarizáció légkörében került sor a birodalmi elnökválasztásra, amelyen a 85 éves Hindenburg ismét jelöltette magát. 1925-től eltérően azonban most több komoly ellenféllel kellett megmérkőznie: az NSDAP vezetőjével, *Adolf Hitlerrel*, az ultrakonzervatív *Theodor Duesterberggel* és *Ernst Thälmannal* a kommunista párt vezetőjével. **Az 1932. április 10-i második fordulóban Hindenburgot 53%-al újraválasztották.** Hitler 36,8%-ot, Thälmann pedig 10,2%-ot kapott. **Ugyanakkor Brüning fokozatosan elvesztette Hindenburg bizalmát, aminek az lett az eredménye, hogy a Brüning-kormány 1932. május 29-én lemondott.**

Az 1932. június 1-én hivatalba lépő Franz von Papen kancellár, a katolikus vesztfáliai nemes Hindenburg tanácsadói közé tartozott, s jó kapcsolatokkal rendelkezett az ipar, a földbirtokosok, a bankok és a bürokrácia köreihez. **A közvélemény az egyoldalúan összeállított kormányt a Brüning-kabinetnél is alkalmatlanabbnak tekintette a gazdasági válság leküzdésére.** Papent a Reichstagban csak a DVP és a DNVP támogatta, a szociáldemokraták azonnal felhagytak a tolerációs politikájával. **Hindenburg – hogy megelőzze a kormány elleni bizalmatlansági indítványt – június 4-én feloszlatta a Reichstagot. Az 1932. július 31-i parlamenti választások eredménye újabb keserű vereséget jelentett a szociáldemokraták számára, miközben a kommunisták növelték szavazataik arányát.** Az enyhe erősödést felmutató Centrum és bajor szervezete kivételével a polgári középpártok szinte teljesen felőrlődtek. **A választások kimagasló győztese a nemzetiszocialista párt lett; 37,3 százalékot és ezzel 230 képviselői helyet szerzett.¹⁷**

¹⁴ Németh István: Németország a weimari köztársaság időszakában (1919–1933) Grotius E-könyvtár /57 2013. 28-29-o.

http://www.grotius.hu/doc/pub/WNAWSU/2013-01-29_nemeth_istvan_grotius-e-konyvtar-57.pdf (2020.09.02.)

¹⁵ Hitler 1923. évi puccskísérletére válaszul a szociáldemokrata párt (a DDP és a Centrum részvételével) 1924-ben megalakította a Fekete-sárga-arany Birodalmi Zászló – A demokratikus frontkatonák szövetsége nevű szervezetét, amely szintén egymillió tagot számlált.

¹⁶ Németh István: Németország a weimari köztársaság időszakában (1919–1933) Grotius E-könyvtár /57 2013. 29-30.o.

http://www.grotius.hu/doc/pub/WNAWSU/2013-01-29_nemeth_istvan_grotius-e-konyvtar-57.pdf (2020.09.02.)

¹⁷ Uo.30-33.o.

1932. augusztus 13-án Hitler Hindenburgnál „a kormány vezetését és teljes mérvű államvezetést” követelt pártja számára. Hindenburg azonban kijelentette, hogy nem vállalhatja a felelősséget a „teljes kormányhatalomnak kizárólag a nemzetiszocialista mozgalomra való átruházásáért, amely a hatalmat egyoldalúan kívánja alkalmazni”.¹⁸ A Reichstag szeptember 12-i első ülése elsöprő többséggel bizalmatlanságot nyilvánított a Papen-kormányral szemben, Papen azonban még a szavazás alatt feloszlatta a Reichstagot, így új választásokat kellett tartani. **Az 1932. november 6-i Reichstag-választások, amelyen a „Papen-pártok” (DVP és DNVP) enyhén növelték szavazataikat, miközben a nemzetiszocialisták szavazatainak aránya 37,8 százalékról 33,5 százalékra csökkent, s 34 mandátumot veszítettek.** A Papen-kormány ugyan lemondott, de ügyvezetőként továbbra is hivatalban maradt, jóllehet politikai helyzete kilátástalanná vált. November 21-én Hindenburg újabb kormányrészt ajánlott Hitlernek a parlamenti bázison nyugvó többségi kormányban, amit az ismét elutasított. Ő a kivételes törvényeken alapuló kancellárságot sürgetett, amelyet azonban Hindenburg ekkor még megtagadott tőle, **és 1932. december 3-án Kurt von Schleicher nevezte ki kancellárrá.** A Schleicher-kormány valamennyi lakossági réteg érdekének képviselőjét, valamint munkateremtést ígért, **nem sikerült azonban parlamenti támogatókat találnia, így 1933. január 28-án lemondott. Amikor Schleicher január 28-án lemondott, addigra már sikerült megtörni a birodalmi elnök Hitlerrel szembeni ellenállását, akit 1933. január 30-án kinevezett kancellárrá.¹⁹**

Hitler a gazdasági válság következményeinek kezelésében szintén az aktív állami beavatkozás elméletére alapuló gazdaságpolitikába kezdett. A közmunkaprogramok és a fokozatosan kibontakozó újrafelfegyverzésnek köszönhetően 1932 és 1938 között 6 millióról gyakorlatilag nullára csökkent a munkanélküliség. 1936-ban felállították a Négyéves Terv Hivatalát, amely a gazdasági élet irányítását felügyelte, a magántulajdon megmaradt, de a termelést az államilag előírt elgondolásoknak megfelelően kellett megszervezni a gyárakban és az üzemekben. Az intézkedéseknek köszönhetően 1933 és 1938 között a német ipari termelés több mint a kétszeresére nőtt, 1938-ban már jelentősen meghaladta a válság előtti szintet.²⁰

Nagy-Britannia

Az 1929 októberében kirobbant nagy gazdasági válság Nagy –Britanniát kezdetben pénzügyi válsággént sújtotta, a drasztikusan lecsökkent export nem fedezte az import költségeit, óriási pénzügyi hiányt eredményezve, a Bank of England arany tartaléka gyorsan csökkent. A központi bank 1931 nyarán 50 millió font kölcsönt vett fel, de még további 80 millióra lett volna szükség, azonban a nemzetközi pénzügyi piac a hitel folyósítása érdekében szigorú takarékosági intézkedéseket várt Londontól.²¹

Az 1929-es parlamenti választások eredményeként a munkáspárti MacDonald alakíthatott kormányt, az októberben kirobban gazdasági válság kezelése során a Labour-

¹⁸ Idézi Németh 2013 33.o.

¹⁹ Németh István: Németország a weimari köztársaság időszakában (1919–1933) Grotius E-könyvtár /57 2013. 33-35.o.

http://www.grotius.hu/doc/pub/WNAWSU/2013-01-29_nemeth_istvan_grotius-e-konyvtar-57.pdf (2020.09.02.)

²⁰ Romsics Ignác: A 20. század rövid története Rubicon-Ház Bt., 2007. 121.o.

²¹ Egedy Gergely: Nagy-Britannia In: Németh István (szerk.): 20. századi egyetemes történet I. Európa Osiris Kiadó Budapest, 2005. (73-82.o.) 76-77o.

kormánynak olyan gazdaságpolitikát kellett volna megvalósítania, ami ellentétes volt választási ígéreteivel és politikai elveivel. **MacDonald 1931-ben lemondott, de őt választották meg a nagykoalíciós kormány vezetésére is, ami nagy felháborodást keltett a Munkáspárton belül, MacDonalddal ki is zárták a pártból. Az új koalíciós kormány azonnal elkezdte végrehajtani a szigorú és népszerűtlen intézkedéseket: csökkentette a munkanélküli-segélyeket, csökkentették a hivatalnokok, tanárok, rendőrök fizetését.** Mivel a koalíciós kormány legitimitása bizonytalan volt a konzervatívok (toryk) kiharcolták, hogy új választásokat írjanak ki. Ezen a koalíciós kormányt támogató pártok, a toryk, a liberálisok (whigek) és MacDonald Nemzeti Munkáspártja közös jelölteket indítottak, és meg is nyerték a választásokat, ismét MacDonald alakíthatott koalíciós kormányt. **1933-ra Nagy-Britannia túljutott a válságon, ami a belpolitikai viszonyokra is nyugtatóan hatott, az 1935-ös választásokon a konzervatívok magabiztos győzelmet arattak, Stanley Baldwin vezetésével.**²²

Franciaország

A mezőgazdaság nagy súlya, az ország keleti határán folytatott erdőépítési munkálatok (Maginot-vonal), valamint a kikötő- és csatornaépítések okán a válság csak 1931-ben érte el Franciaországot. Az ipari termelés negyedével csökkent, a válság legsúlyosabban a fogyasztási cikkek gyártó iparágakat sújtotta. Az elhúzódó válság miatt az ipari termelés csak 1936-ban érte majd el a válság előtti szintet. A válságnak súlyos társadalmi következményei voltak, csökkentek a fizetések, nőtt a munkanélküliség. **Amíg 1934-ben 330 ezer munkanélkülit regisztráltak, addig egy évvel később már 900 ezret.**

A gazdasági és társadalmi nehézségek politikai instabilitást eredményeztek. Az 1932-es választásokon többséget kapott radikálisok és szocialisták nem tudtak közös kormányzati politikát kialakítani, egyre erősödött a társadalmon belül a parlamentarizmussal szembeni elégedetlenség, amelyet a szélsőjobboldali csoportok igyekeztek szítani is. **1934-ben robbant ki az ún. Stavinsky-ügy.** A francia állampolgárságot szerzett külföldi bankár pénzügyi tevékenysége a legmagasabb szintekig érintette a francia politikai vezetést. A szélsőjobboldali szervezetek 1934. február 6-ra tüntetést szerveztek, amit viszont a baloldali pártok fasiszta államcsínyként (puccs) értelmeztek, és megkezdődött a radikalizálódott jobboldallal szembeni közös fellépés megszervezése. **Az 1936 tavaszán tartott választások eredményeképpen jött létre az első népfront kormány a szocialista Léon Blum vezetésével.** A baloldali népfront kormányban a szocialisták mellett a radikálisok voltak jelen, a francia kommunista párt pedig kívülről támogatta. **A népfront kormány megpróbálta a munkáltatók és a munkavállalók érdekeit közös nevezőre hozni, ennek eredményeként 1936. június 7-én aláírták a Matignon-egyezményt, amelynek értelmében 7-15 százalékkal emelkedtek a munkabérek, elfogadták a kollektív szerződések rendszerét, elismerték a szakszervezeti jogokat.** A francia Nemzetgyűlés továbbá elfogadta a heti 40 órás munkaidőt, és a két hetes fizetett szabadságot. A szociális intézkedéseket azonban a munkáltatók vonakodtak végrehajtani, és a jobboldali pártok is heves politikai kampányt indítottak a népfrontkormány ellen. Ráadásul a nemzetközi politikai események is fokozták a népfrontkormányt támogató pártok közötti ellentétet, ugyanis a Blum-kormány elutasította Franciaország intervencióját vagy a nyílt fegyverszállításoknak a lehetőségét a Franco tábornok ellen küzdő köztársaságpártiak megsegítésére, míg a kommunisták éppen ezeket sürgették. **1937 júniusában végül Blum lemondott. Az egymást**

²² Uo.75.o.

követő francia kormányoknak pedig az egyre erősödő szélsőjobboldali és parlamentellenes mozgalmakkal (Tűzkeresztések, csuklyások) kellett szembe nézniük.

A Szovjetunió

A Szovjetuniót, mivel elszigetelte magát a kapitalista világtól, nem érintette a válság. Az ipari termelés az 1920-as évek végétől gyors ütemben fejlődött, értéke 1913 és 1940 között megtöbbszöröződött. Az iparon belül a nehézipart, azon belül is a gépipart és a villamosenergia-ipart fejlesztették. A mezőgazdasági termelés ugyanakkor stagnált, még a legjobb években sem emelkedett az I. világháborút megelőző utolsó békeév, az 1913-as szint fölé.²³

Ellenőrző kérdések

1. Mikor, hol és milyen okokra visszavezethetően robban ki a nagy gazdasági világválság?
2. Mi jellemzi a monopolkapitalizmust?
3. Mi a Kondratyev-ciklus?
4. Ismertesse Keynes elméletét a válságkezelésről!
5. Mi jellemzi az állammonopol kapitalizmust?
6. Ismertesse a válság következményeit és kezelését az Egyesült Államokban!
7. Ismertesse a válság következményeit és kezelését Németországban!
8. Ismertesse a válság következményeit és kezelését Nagy-Britanniában!
9. Ismertesse a válság következményeit és kezelését Franciaországban!
10. Hogyan érinti a válság a Szovjetuniót?

²³ Romsics Ignác: A 20. század rövid története Rubicon-Ház Bt., 2007. 122.o.

*Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007*

